

Funkcjonowanie językowe i poznawcze osób z zespołem Aspergera.

Podobnie jak w wielu innych chorobach czy zaburzeniach należy pamiętać, że każde dziecko z zespołem Aspergera jest inne, bo przecież człowiek jest przede wszystkim istotą, mającą niepowtarzalny charakter i godność jednostką, bez względu na to z jakimi chorobami czy problemami się boryka. Nie ma takich samych dzieci, z takim samym natężeniem objawów, więc również przy zespole Aspergera jednostkowe różnice w funkcjonowaniu są znaczące i zależne od wielu czynników zewnętrznych i wewnętrznych (Winter, 2013; 7).

Jednakże w funkcjonowaniu jednostek z zespołem Aspergera można doszukać się wspólnych cech w wielu aspektach życia, w tym w obszarze poznawczym i językowym.

Osoby ze zdiagnozowanym ZA funkcjonują w normie intelektualnej, jednak ich myślenie jest dosłowne – dziecko bierze to słyszy bardzo jednoznacznie, często nie udaje mu się uchwycić podtekstu (Święcicka, 2010). Charakteryzuje się też wyraźną przewagą zapamiętywania wizualnego, za pomocą scen i obrazów. Łatwiej koduje i przypomina sobie fakty, jeśli mu się JE pokazuje, niż wtedy kiedy się o nich mówi. Jest mu bardzo trudno zapamiętać sekwencje działania z instrukcją czy poleceniem przekazywanym słownie.

Cechą wyróżniającą osoby z zespołem Aspergera jest wyjątkowa pamięć długotrwała . Często potrafią one przypomnieć sobie fakty, obrazy, wydarzenia nawet z bardzo odległego czasu. Dzieci z ZA posiadają zaskakująco rozbudowany zasób słownictwa i bardzo dokładnie rozumieją znaczenie poszczególnych wyrazów (Winter, 2003). Natomiast mogą jednocześnie przejawiać wyraźne problemy ze słuchową pamięcią krótkotrwałą.

Uchwytną cechą osób z zespołem Aspergera są trudności w myśleniu perspektywicznym. Problemem stanowi dla nich przewidzenie prawdopodobnych skutków określonych zdarzeń. W szczególności jest im trudno wyobrazić sobie reakcję innych ludzi (Borkowska, Grotowska, 2011). Myślenie jest „sztywne”, odbieranie świata bardzo jednoznacznie, w kategoriach czarny – biały. Osoby te bardzo nie lubią dwuznaczności. Ich działanie często może przebiegać zgodnie z nieskuteczną metodą, jednak będą oporni przed jej zmianą. Charakterystyczne dla nich jest unikanie zmian w otoczeniu i nietolerancja „niespodzianek”. Typowa jest też nieumiejętność instynktownego przeniesienia opanowanych umiejętności na inne sytuacje, zwłaszcza te o charakterze społecznym.

Osoby z zespołem Aspergra często określa się mianem perfekcjonistów (Święcicka, 2010). Niezwykle źle znoszą one krytykę i wystawienie na ekspozycję społeczną. Porażka jest

dla nich faktem absolutnie przygniatającym i frustrującym. Bardzo stresujące są dla nich działania związane z rywalizacją.

W rozważaniach na temat funkcjonowania poznawczego jednostek ze zdiagnozowanym zespołem Aspergera bardzo ważne jest wspomnienie i wyjaśnienie dwu szczególnie ważnych deficytów. Mowa tu o zaburzeniach w zakresie teorii umysłu oraz zaburzeniach w zakresie centralnej koherencji (Cieszyńska, 2010; 44)

Aby zrozumieć specyfikę zaburzeń w zakresie teorii umysłu należy uświadomić sobie, że ludzie neurotykowi czyli nie wykazujący nieprawidłowości rozwojowych dysponują systemem pojęć (teorią), dzięki której mogą wnioskować o stanach umysłu innych ludzi. Umiejętność ta jest szczególnie upośledzona w przypadku zespołu Aspergera (Kossewska, 2009; 19).

Pojęcie centralnej koherencji, oznacza natomiast funkcję poznawczą umożliwiającą łączenie różnych informacji w jedną spójną całość. Odpowiada za rozumienie istoty tematu, rozróżniania rzeczy ważnych i nieistotnych. U osób ze spektrum autystycznym myślenie charakteryzuje się wyraźną przewagą analizy nad syntezą, co w wielu aspektach życia przysparza wielu trudności (Kossewska, 2009;19).

Wśród problemów w funkcjonowaniu osób z zespołem Aspergera wyraźnie powiązanych z ich myśleniem i planowaniem należy wymienić zaburzenia funkcji wykonawczych, w tym :

- trudności z planowaniem;
- słaba zdolność do przełączania się między zadaniami i generowania nowych pomysłów;
- deficyty w zakresie inicjowania i podtrzymywania działań zmierzających do osiągnięcia określonego celu;
- nieumiejętność elastycznego dostosowywania się do charakteru zadania, utrzymania koncentracji na zadaniu i pobudzenia poznawczego potrzebnego do jego wykonania

Istotnie negatywny wpływ na przebieg funkcji wykonawczych w zespole Aspergera mają deficyty w zakresie odbioru i przetwarzania bodźców sensorycznych oraz opóźnienia w rozwoju ruchowym i niezdarność ruchowa (u 50% zdiagnozowanych występuje znaczący poziom zaburzeń motoryki).

Kiedy mówimy o zespole Aspergera już w samej charakterystyce można spotkać się z takim kryterium jak „specyficzne zaburzenia komunikacyjne”, które oprócz trudności w nawiązywaniu kontaktów społecznych oraz sztywnych, stereotypowych zachowań i zainteresowań, są jednym z osiowych objawów ZA. Wśród nich należy wymienić (Święcicka, 2010, s 15-16):

- ✓ brak opóźnienia w rozwoju mowy, a nawet dobry jej rozwój , przy jednoczesnej nieumiejętności komunikowania się w sposób niewerbalny: językiem ciała, gestem, intonacją , kontaktem wzrokowym;
- ✓ widoczne ograniczenia w zakresie zdolności do inicjowania i/lub podtrzymywania rozmowy, monotony , mentorski sposób mówienia- nie występuje typowa melodyka wypowiedzi;
- ✓ dosłowne, literalne rozumienie i używanie języka, upośledzona zdolność rozumienia ironii i innych elementów „ podtekstu” obecnych w komunikacji , niekiedy bardzo bogate słownictwo, nieidące w parze ze zrozumieniem wypowiedzi, częste czytanie bez zrozumienia wypowiedzi
- ✓ trudności w porozumiewaniu się zaimkami.

Analizując szereg trudności, na jakie napotykają w procesie komunikacji osoby z zespołem Aspergera , należy również zwrócić uwagę na (Winter, 2003):

- 1) Nieporozumienia w kontakcie interpersonalnym- deficyty kompetencji komunikacyjnych stają się przyczyną licznych trudności, frustracji i nieporozumień w kontaktach społecznych.
- 2) Perfekcjonizm wypowiedzi: dziecko, uczeń czy dorosły dotknięty ZA może posługiwać się językiem literackim, kwiecistym. Sprawia wrażenie osoby przemądrzałej, ponieważ buduje zdania, dokładnie dobierając słowa lub używa takich, których znaczenia sam nie do końca rozumie i utrudnia rozumienie swojemu rozmówcy. Może być również tak, że wypowiada się sloganami, charakterystycznymi sformułowaniami zaczerpniętymi z filmu czy kreskówki (tu mogą pojawiać się echolalia bezpośrednie lub odroczone). Dziecko z zespołem Aspergera może również wypowiadać się używając słów wymyślonych przez siebie (neologizmów). Równie często może posługiwać się językiem mówionym nie w celu bezpośredniej komunikacji a raczej na zasadzie słowotoku, szczególnie jeśli chodzi o opowiadanie o własnych, specyficznych

zainteresowaniach. Niejednokrotnie też, dziecko takie nie zwraca uwagi czy ktoś aktualnie go słucha, wypowiada się bez względu na kontekst społeczny.

- 3) Zaburzenia prozodii, jako cechy mowy umożliwiającej nadawanie wypowiedziom barwy, tonu , a także znaczenia tak poznawczego jak i emocjonalnego. Dziecko z syndromem Aspergera często mówi monotonię, bez kontroli, nadmiernie przyspiesza bądź zwalnia wypowiedź, nie akcentuje końca zdania czy pytajnika. Może mówić arytmicznie, zbyt głośno lub przeciwnie- bardzo cicho. Wypowiedz wydaje się być oschła, bez wyrażania emocji, przedstawiać jedynie fakty.
- 4) Zaburzenia kompetencji dialogowych- dziecko w ograniczony sposób pojmuje sygnały płynące z mowy pozajęzykowej. Nie doczytuje mimiki twarzy, gestów i mowy ciała rozmówcy. Nieadekwatnie reaguje na pytania, odracza reakcję, odpowiada szczątkowo lub wręcz zasypuje osobę wieloma pytaniami szczególnie jeśli chodzi o jego pasje czy zainteresowania. Może być przez to odbierane jako narcystyczne, zapatrzone w siebie, egoistyczne.
- 5) Nadmiernie konkretne rozumienie języka często bez odczytywania komunikatów pozawerbalnych. Inaczej np. kiedy kolega z ławki zapyta takie dziecko „ czy masz drugi ołówek” z dużą pewnością odpowie „mam” , przechodząc dalej do swego działania, bez zrozumienia intencji pytania i prośby kolegi o jego pożyczenie.

Znacznym problemem osób z zespołem Aspergera są deficyty w zakresie intencji komunikacyjnej i skłonność do izolowania się od świata społecznego, który pozostaje dla nich trudny i niezrozumiały, czego przyczyną są problemy w rozumieniu reguł nim rządzących. Takie niepojmowne zachowań innych w otaczającym świecie powoduje utratę poczucia bezpieczeństwa, co z kolei wiąże się z lękiem i często bezpośrednio wpływa na utratę kontroli emocjonalnej. W sytuacji frustracji i odczuwanej złości ujawniają się niejednokrotnie zachowania trudne i odporowe. Dzieci mogą reagować agresją skierowaną na innych, siebie lub przedmioty. Takie trudne zachowania należy rozumieć jako przejaw problemów dziecka w rozumieniu sytuacji i wyrażaniu swoich potrzeb oraz komunikacji z otoczeniem (Pisula 2015)

Opracowała mgr Magdalena Krasuska- psycholog

BIBLIOGRAFIA

1. Porter J. (2011), *Autyzm a czytanie ze zrozumieniem*, Gdańsk.
2. Winter M. (2003), *Zespół Aspergera, co nauczyciel wiedzieć powinien*, Warszawa.
3. Bobkowicz-Lewartowska L. (2005), *Autyzm dziecięcy, zagadnienia diagnozy i terapii*, Kraków.
4. Attwood T. (2012), *Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik*, Gdańsk.
5. Grabias S., Kurkowski M. (2014), *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*, Lublin.
- Grabiał S., Panasiuk J., Wodniak T. (2015), *Logopedia. Standardy postępowania logopedycznego*, Lublin.
- Cotugno A.J. (2010), *Terapia grupowa dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu*, Warszawa.
- Pluta- Wojciechowska D., Sambor B. (2017), *Współczesne tendencje w diagnozie i terapii logopedycznej*, Gdańsk.
- Kossewska J. (2009), *Kompleksowe wspomaganie uczniów z autyzmem i zaburzeniami pokrewnymi*, Kraków.
- Błęszyński J. (2005), *Terapie wspomagające rozwój osób z autyzmem*, Kraków.
- Konstantareas M., Blackstock E., Webster C. (1992), *Autyzm*, Warszawa.
- Cieszyńska J. (2011), *Wczesna diagnoza i terapia zaburzeń autystycznych*, Kraków.
- Błęszyński J. (2011), *Autyzm a niepełnosprawność intelektualna i opóźnienie rozwoju*, Gdańsk.
- Pisula E. (1993), *Autyzm- fakty, wątpliwości, opinie*, Warszawa.
- Pisula E. (2015), *Od badań mózgu do profilaktyki psychologicznej. Autyzm*, Sopot.
- Moor J. (2006), *Śmiech, zabawa i nauka z dziećmi o profilu autystycznym*, Warszawa.
- Jankowska D., Grzelak- Klus M. (2016), *Pedagogika dialogu*, Warszawa.
- Winczura B. (2008), *Dziecko z autyzmem*, Kraków.
- Borkowska A., Grotowska B. (2011), *Codziennosc dziecka z zespołem Aspergera*, Gdańsk.
- Jaklewicz H. (1993), *Autyzm wczesnodziecięcy*, Gdańsk
- Olechnowicz H., Wiktorowicz R. (2012), *Dziecko z autyzmem, wyzwalamie potencjalu rozwojowego*, Warszawa.
- Baron- Cohen S., Bolton P. (1997), *Autyzm fakty*, Kraków.
- Kaufman R. (2016), *Autyzm przełom w podejściu*, Białystok.
- Święcicka J. (2010), *Uczeń z zespołem Aspergera*, Kraków.
- Łukowski W.I. (1978), *Słowo a dziecko*, Warszawa.

Błeszyński J., Kaczorowska- Bray K. (2015), *Diagnoza i terapia logopedyczna osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Gdańsk.

Gruba J. (2017), *Karty Oceny Logopedycznej Dziecka. Podręcznik*, Gliwice

Warchała J. (1991), *Dialog potoczny a tekst*, Katowice

Fąka P. (2007), Dialog – koncepcje, problemy badawcze, kontrowersje, (w:) *Językoznawstwo* (red.)